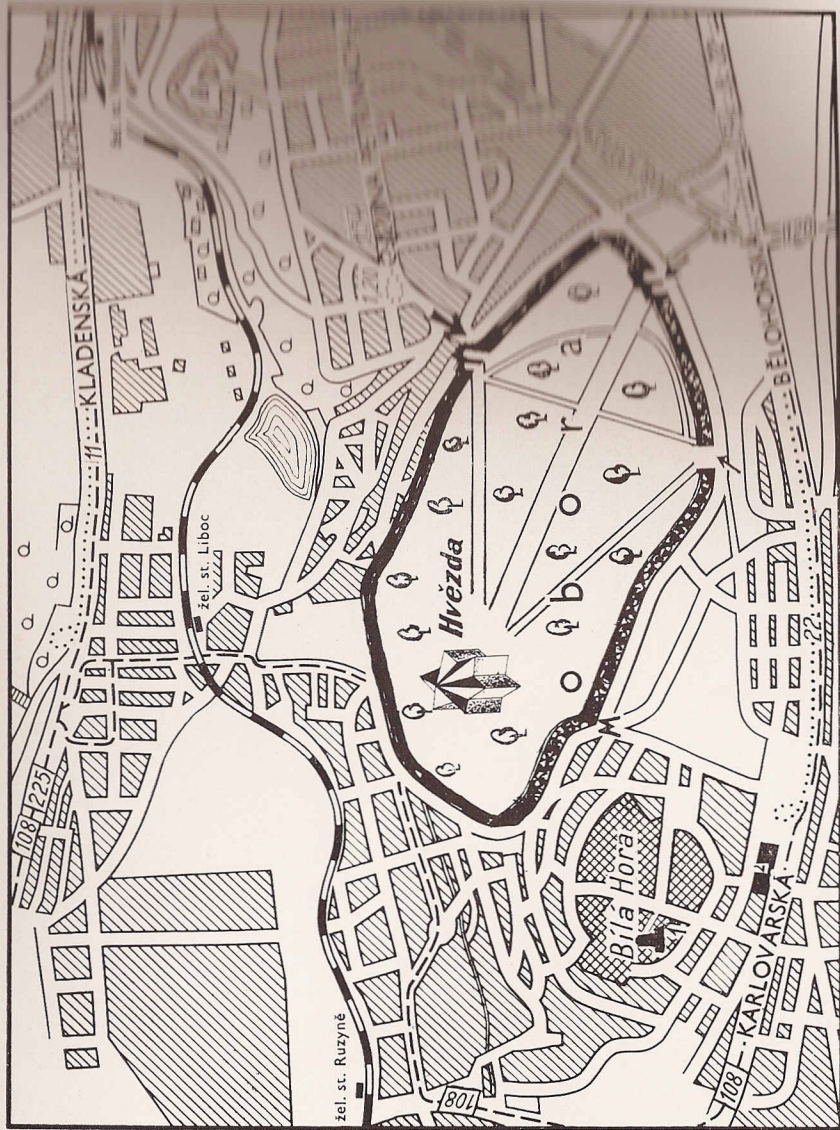

BÍLÁ HORA

národní kulturní památka

SCHEMATICKÝ PLÁN BÍLÉ HORY
 СХЕМАТИЧЕСКИЙ ПЛАН БЕЛОЙ ГОРЫ
 SCHEMATISCHER PLAN DES WEISSEN BERGES
 1) Mohyla, Курган, Grabhügel. 2) P. Marie Vítězná, D. M. Победительница, Siegeshöhe Jungfrau Maria

Autob. doprava — — — — —
 Автобусный транспорт
 Autobusverbindung
 Straßenbahnverbindung

BÍLÁ HORA
 národní kulturní památka

БЕЛАЯ ГОРА
 национальный культурный памятник

WEISSER BERG
 Nationales Kulturdenkmal

První strana obálky: *Hlava na Bílé hoře v ústředí R. Sadeler*
Zadní strana obálky: *Pohled na Hvězdu – celina z 1. poloviny 18. století*

Первая страница обложки: *Голова на Белой горе на гравюре Р. Саделера*
Задняя страница обложки: *Вид на звезду – гравюра 1-й половины 18 века*

1. Umschlag: *Die Schlacht am Weißen Berg nach einem Kupferstich von R. Sadeler*

4. Umschlag: *Blick auf das Sternschloß – 1. Hälfte des 18. Jahrhunderts*

- *Mohyla na Bílé hoře*
- *Курган на Белой горе*
- *Grabhügel am Weißen Berg*

NÁRODNÍ KULTURNÍ PAMÁTKA BÍLÁ HORA, BOJIŠTĚ A LETOHRÁDEK HVĚZDA S OBOROU

Pro ty, kdož se přibližují od západu ku Praze, je Bílá hora přírodní branou, klíčem k pražské kotlině, která se stala kolébkou hlavního města země.

Zeměpisně je Bílá hora (381 m n. m.) přirozenou výspou pražské krajiny proti západu. Svahy bělohorské pláně, jež je utvořena z flyšového pásma pískovců a bělavých opuk protatých souvrstvími ordovických křemenců, bývaly odedávna povětšinou holé. Jen severní plošina území nad údolím Litovického potoka a nad Libocí byla zabrána lesem Malejovem, který původně patřil k břevnovskému klášteru.

Na jih spadá terén Bílé hory do údolí Motolského potoka prudkými svahy, které rodily vinnou révu, kdežto zmíněná již plošina severozápadní, ukončená na západě prudkým svahem do údolí Litovického potoka, byla zalesněna.

Cesta, známá již v dávnověku a spojující Prahu se světem Západu, protínala mocný terénní val Bílé hory. Jakmile byl překonán vrcholný bod návrší, otevřela se cesta mírným spádem podél táhlého hřbetu Vypichu do pražské kotliny, přímo k Pražskému hradu. Směr cesty ku Praze tady vyznačuje potok Brusnice, při jehož pramenech založil druhý pražský biskup Slavníkovec Vojtěch na konci prvního tisíciletí naši éry první mužský benediktinský klášter v Čechách. Cesta pak probíhá po jižním úbočí údolí Brusnice a ponechává „horu Sion“ se strahovským premonstrátským klášterem na jihu. Kromě této hlavní cesty byly svahy samotné Bílé hory protkány ještě cestami vedlejšími, jež spojovaly nečetné vesnice místního zemědělského osídlení a jež pak vybíhaly dále do krajů severozápadních Čech.

Západní terasa s výhledem na celé panorama západní poloviny středočeské krajiny od Brd na jihu, přes Džbán na západě a k Českému středohoří na severu byla svou vynikající polohou předurčena za stanoviště renesančního letohrádku Hvězda, který zde založil podle vlastních nákrešů Ferdinandův syn, místokrál Ferdinand Tyrolský. Letohrádek se skvělou štukovou výzdobou je jednou z nejzajímavějších památek svého druhu ve střední Evropě.

Bílá hora jako národní kulturní památka je pojem historický, určený datem bitvy, k níž došlo v průběhu českého stavovského povstání proti Habsburkům dne 8. listopadu 1620 a která měla pro Čechy osudné následky.

Bílá hora se pochopitelně stala předmětem kultu v kruzích císařského dvora, zaprodané cizácké šlechty sloužící Habsburkům i v části českého katolického tábora. Původní malá bělohorská kaplička byla postupně stavebně rozšiřována, až vznikl nynější malebný soubor poutního kostelíka P. Marie zdobeného kupolemi a obklopeného ambity. Velikou úlohu v jeho umělecké výzdobě hrají nástěnné malby Václava Vavřince Reinera na klenbě jižní kaple, Jana A. Schöpfy na klenbě severní kaple a Kosmy Damiána Assama v ústřední kupoli kostela. Jejich námětem je právě glorifikace bitvy na Bílé hoře. Císař Ferdinand II. i jeho nástupci neopomenuli při svých návštěvách Prahy prohlédnout si zpravidla také bojiště na Bílé hoře.

Bílá hora znamenala tedy úpadek suverenity českého státu a samostatné české kultury i dalších odvětví národního života. Ve svých důsledcích ohrozila samu existenci českého národa. To, co v náhradu za to přinesl protireformační katolicismus, se s výjimkou některých oblastí umění právem označuje za dobu „temna“. Poslední historická fáze přestárleho feudalismu představovala navíc i nejtěžší formy sociálního útlaču, které s uvedenými jevy kulturního úpadku byly v souvislosti při nejmenším časové. V tradičním pojetí českých dějin, které se oprostilo od hlediska jednostranně habsbursko-katolického, byla Bílá hora horou kletou. Byla těžkým dějinným mementem a varovným vykřičníkem.

Rozhodnutím ze dne 30. března 1962 č. 251 zařadila vláda naší republiky Bílou horu (bojiště a letohrádek Hvězdu s oborou) do seznamu národních kulturních památek. Orgány státní památkové péče a ochrany přírody vymezily areál, ochranné pásmo a zájmovou sféru této národní kulturní památky. Muzeu Aloise Jiráska a Mikoláše Alše připadla jako správci letohrádku Hvězdy významná úloha pečovat zejména o ideovou náplň a působivost tohoto výstražného památníku českých dějin v duchu odkazu obou českých národních umělců, jejichž jména tento ústav nese.

Jakub Pavel

- Hvězda – pohled z obory
- Звезда — вид из заповедника
- Sternschloß – Blick vom Tiergarten

*“Hic demum novus est prima inter moenia murus,
in quo candidulam referens arx splendida stellam
emicat et coeli caput inter nubila condit.”*

*„Tu však již viděti lze, jak uvnitř prvotní hradby
za novou zdí se vypíná tvrz, jež bělostnou hvězdou
na špičce se třpytí a v mracích ukrývá téměř.“*

(Vavřinec Špan ze Španova 16. stol.)

LETOHRÁDEK HVĚZDA

Říká se, že láska k tajné manželce Filipině Welserové vedla rakouského arcivévodu Ferdinanda Tyrolského k založení letohrádku Hvězda. I když je toto tvrzení jen legendou, láska přece jen podnětem k vzniku Hvězdy byla, a to láska Ferdinandova k renesančnímu stavitelskému umění. Tak byla roku 1555 v tzv. Nové královské oboře zahájena stavba renesančního letohrádku, nazvaného podle neobvyklého šesticípého půdorysu Hvězdou.

Letohrádek je jedním z nejpozoruhodnějších děl renesanční architektury v Čechách.

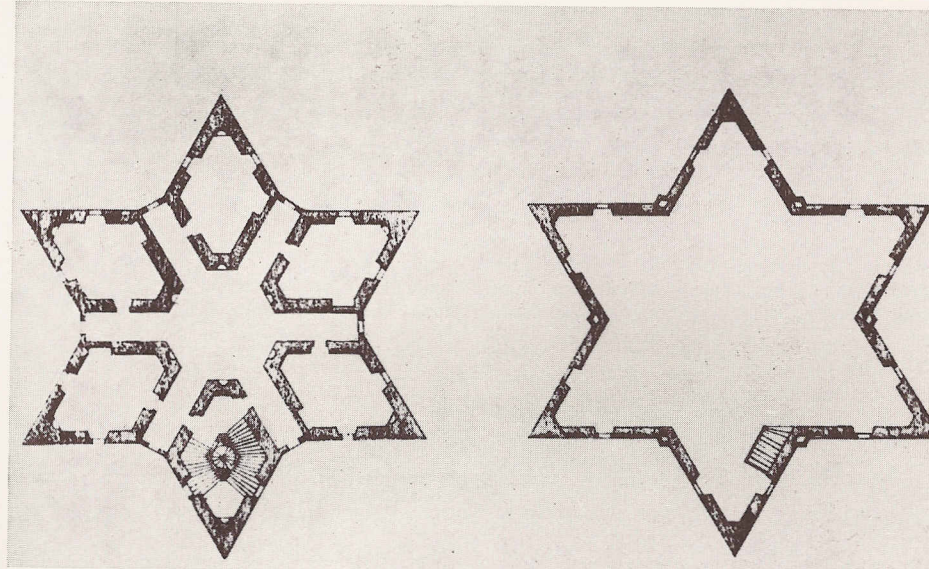
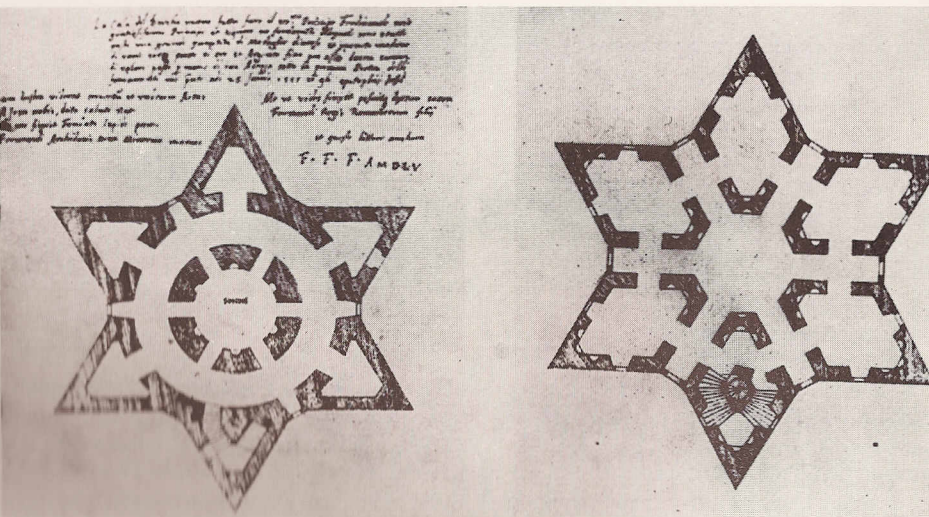
Nákresy k této stavbě nevšedního půdorysu i rozvržení vnitřního prostor, ojedinelé v české renesanční architektuře, zhotovil arcivévoda, architekt-diletant, sám. Praktické provedení stavby ovšem přenechal italským stavitelům. Juan Maria del Pambio řídil stavební práce a Hans Tirol měl vrchní dozor. V první polovině r. 1556 ujal se řízení stavebních prací Giovanni Lucchese, Hanse Tirola vystřídal Bonifác Wohlmut a koncem téhož roku byla stavba, prováděná s překvapující rychlostí, téměř hotová.

Hvězda je zcela zvláštní architektura centrální povahy. Její půdorysné řešení je jiné v suterénu s okrouhlým centrálním prostorem a s kruhovým ochozem kolem šesti nosných pilířů a jiné v ostatních podlažích nad zemí, kde se výrazněji uplatňuje půdorys šesti cípů hvězdy.

Stavba letohrádku i úprava okolní obory, jež byla oživena exotickými rostlinami i zvěří, je výrazem Ferdinandova osobitého vkusu, který se projevoval humanistickými sklony literárními, představami antického bájesloví ve výtvarném zpracování, hudebními produkcemi, lovem i skvělými dvorskými slavnostmi, jimiž pražský renesanční dvůr doslova hýřil.

Ferdinandovy záliby prozrazuje i tematika nádherné štukové výzdoby na klenbách přízemí. Tato štuková práce z let kolem 1556 až 1560, tedy první svého druhu u nás, jež je snad dílem italských mistrů Giovanni Campiona a Andrey Avostalise del Pambio (podle hypotézy vyslovené v diplomové práci Miloše Suchomela), syna Juana Maria del Pambio, je jedním z nejkrásnějších výtvorů italských renesančních štukatérů ve střední Evropě. Na klenbě centrálního prostoru spatřujeme Aenea s Anchisem, na přilehlých

- Původní plány Hvězdy z r. 1555 (půdorys podzemí a přízemí)
- Первоначальные планы Звезды 1555 г. (подземелья и первого этажа)
- Ursprüngliche Pläne aus dem Jahre 1555 (Grundriß des Erd-und Untergeschosses)

- Původní plány Hvězdy z roku 1555 (půdorys 1. a 2. patra)
- Первоначальные планы Звезды 1555 г. (планы 2-го и 3-го этажей)
- Die ursprünglichen Pläne des Sternschlosses aus dem Jahre 1555 (Grundriß des 1. und 2. Stockwerkes)

valených klenbách je oslavována statečnost Římanů (např. Mucius Scaevola, Horatius Cocles, Marcus Curtius), klenby postranních sálů a chodeb zdobí bakchantky, satyři, mořští bozi a další postavy antické mytologie. Fotografie reliéfů porůznu v publikaci umístěné představují ukázky této štukové výzdoby.

Jednotlivé místnosti prvního patra mají nákladné původní renesanční krby. V druhém patře je velký sál s dochovanou renesanční podlahou z polévaných dlaždic.

Různé nepříznivé události a pohromy, jež v pozdějších dobách Hvězdu postihly, si vyžádaly i občasné stavební úpravy. Původní vysokou renesanční střechu, poškozenou za třicetileté války, vystřídal už v první polovině 17. století její nový tvar, zakončený lucernou. Druhá polovina 18. století dala Hvězdě opět novou, tentokrát nižší střechu, jejímuž tvaru odpovídá i dnešní vzhled. Poslední úprava budovy byla dokončena roku 1951, kdy byl letohrádek určen pro muzejní účely. Autorem této adaptace byl prof. inž. arch. Pavel Janák.

- Mucius Scaevola vkládá ruku do ohně
- Муций Сцевола кладёт руку в огонь
- Mucius Scaevola legt seine Hand ins Feuer

České stavovské povstání vyrostlo z nesmiřitelnosti konfliktů, jež se postupně nahromadily v předbělohorské společnosti. Nešlo jen o řešení obecných politických problémů – stavovská vláda či panovnický absolutismus, monopolizované katolictví či svoboda náboženství, nýbrž i o řadu hospodářských potíží, v nichž se ocitala šlechta. Rytířstvo, nemohoucí pro skrovnost svého majetku konkurovat velké šlechtě, vidělo záchranu své existence v pádu dosavadního kursu či dokonce v odstranění Habsburků z trůnu, ale bez starostí nebyla ani velká šlechta. Počaly se již objevovat hranice prosperity dosavadního velko- statku. Stoupající křivky cen, provázené jinde prudkými poklesy, vyvolávaly nejistotu i obavy z budoucnosti.

Zahájeno 23. května 1618 defenestrací místodržících jakožto představitelů habsburské politiky z oken Pražského hradu, skončilo povstání nečekaně brzy porážkou v bitvě, která se zprvu zdála málo významná – na Bílé hoře 8. listopadu 1620. V čele povstání stála šlechta, chtějící sice zvítězit, ale bránící se učinit jakékoli ústupky těm, s nimiž měla jako se spojencem počítat, měšťanstvu i lidovým venkovským vrstvám; odtud snaha o kompromis a o dohodu s Habsburky bez velkých bojů. Koncept povstání, počítající s úplným svržením Habsburků z českého trůnu, zastávalo pouze radikální křídlo v čele s Matyášem Thurnem. Vzhledem k silnému konservatismu stavovské opozice se však tomuto křídlu, když se uchopilo vedení, nepodařilo v krátké době povstání politicky ovládnout. Tak byl ztracen první rok a nebylo využito nepřipravenosti Habsburků. Vážnou ranou byl i nejednotný postup české a moravské šlechty. Absence Moravy při zahájení povstání zbavila je možnosti úspěchu již v samých počátcích. Povstání spoléhalo především na zahraniční pomoc, finanční i vojenskou. Zhroucením naděje na anglickou pomoc byly v podstatě zmařeny možnosti jakéhokoli účinného zásahu zvenčí, zatímco konsolidovanější tábor habsburský poskytl Ferdinandovi finanční i vojenskou pomoc mnohonásobně větší. Tím byly zneváženy i všechny výhody, jež přinášela volba Bedřicha Falckého na český trůn. Konečný cíl povstání, vytvoření federativního středoevropského státu bez Habsburků a na podkladě nizozemské ústavy v podstatě republikánského ražení, se tak neuskutečnil a velká dějinná šance vzniku nového Švýcarska v srdci Evropy, opírajícího se o náboženskou i národní toleranci, byla nenávratně ztracena. Náboženská perzekuce a národnostní třenice se naopak staly údělem této oblasti na staletí.

Důsledky porážky byly osudné. Samostatnost českého státu nebyla sice ztracena, byly však vytvořeny takové podmínky, které za sto let dalšího vývoje k její ztrátě nevyhnutelně vedly. Habsburkové využili svého vítězství nejen k trvalému zajištění své vlády v českých zemích, nýbrž i k neobyčejnému povznesení moci panovnické. Tuto moc pak nepostavili do služeb historického pokroku, jako tomu bylo například v soudobé Francii, nýbrž až do poloviny 18. století podporovali přežití složky starého světa. Měšťanstvo pokleslo ve svém významu na minimum a výlučným reprezentantem společnosti se stala šlechta, a to ještě šlechta cizího původu, uvedená do země vítěznými Habsburky po konfiskaci statků, která postupně kulturně i jazykově absorbovala šlechtu domácí. Pozadím těchto jevů byla násilná rekatolizace, zasahující celou českou společnost bez výjimky a vedoucí k svéráznému zjevu – hro-

- *Vyobrazení anglických dobrovolníků, kteří přišli do Čech*
- *Изображение английских добровольцев, пришедших в Чехию.*
- *Abbildung englischer Freiwilliger, die nach Böhmen kamen*

madné emigraci do ciziny. Spolu s národnostními důsledky, které se ovšem v celé šíři projevily až v 18. století v úplném odnárodnění šlechty a měšťanstva, šly ruku v ruce i tragické důsledky kulturní. Rekatalizace odňala značné části české inteligence možnost tvůrčí práce (markantním příkladem je osud největšího Čecha této doby – Jana Ámose Komenského) a spolu se záměrným zpřetrháním všech kulturních tradic (zejména literárních) a plánovitým ničením památek poznamenaných duchem „kacířství“ – a jím bylo poznamenáno dvě stě let předcházejícího vývoje – ochudila českou kulturu o nezměřitelné hodnoty.

V tomto smyslu mají platnost soudy starší pokrokové dějepisné literatury, označující porážku českého povstání let 1618–1620 za neštěstí a tragickou událost českého historického vývoje. Události kolem Bílé hory zůstávají stále aktuální výstrahou a poučením pro přítomnost i budoucnost.

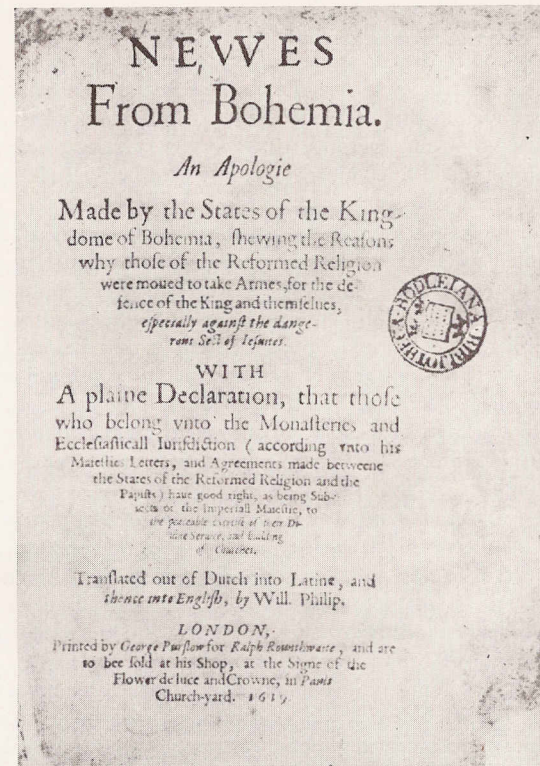
František Kavka

BITVA NA BÍLÉ HOŘE PŘED PRAHOU A SVĚTOVÉ DĚJINY

Z vojenského hlediska byla bitva, svedená před Prahou v neděli 8. listopadu 1620, sotva významnou srážkou. Ale nešlo v ní jenom o srážku dvou vojsk a dvojí vojenské taktiky, španělské, podle níž byla sešikovávána vojska císařská a Ligy, a nizozemské, jíž s nevelkým zdarem využili generálové české armády. Kdyby tomu tak bylo, sotva bychom si vysvětlili, že na porážku svých spojenců reagovali v Nizozemí generální stavové rozhodnutím, že urychlí své válečné přípravy, protože dvanáctileté příměří se španělskými Habsburky stejně už dobíhalo. Nevysvětlovalo by to ani, proč se na londýnských ulicích po zprávách o porážce falckraběte a českého krále Fridricha shlukly davy, které se chystaly vybit sídlo španělského vyslance, anebo vzrušení, které zprávy o „triumfu a victorii“ před Prahou vyvolaly zejména v Itálii, kde na oslavu vítězství byl vybudován kostel Panny Marie Vítězné (*Santa Maria della Vittoria*) v Římě a kde dvorní toskánský malíř Matteo Rosselli iluzivním obrazem bitvy vyzdobil jednu z komnat florentské *Villy di Poggio Imperiale*.

Vždyť z vojenského hlediska byla nejenom Praha, ale vlastně celé Čechy odepsány falckou a anglickou diplomacií, která v době, kdy se na Bílé hoře bojovalo, diskutovala ústy svých zástupců Conwaye, Westona a Nethersolea, zda by nebylo výhodnější vyklidit celé české království výměnou za záruku pro Falc, nebo zda, zejména také s ohledem na domácí stoupence, by nebylo lepší přezimovat v leženích na Moravě a ve Slezsku (které bylo hospodářsky nejdůležitějším článkem českého státu) a připravit se spolu se západoevropskými spojenci na jaro roku 1621.

Z tohoto hlediska pochopíme, proč se generálové české armády dávali na rozvíjející se vojenskou srážku s lehkomyšlností až trestuhodnou; jejich vojáci nevěděli, proč by měli nosit za pány, uklizené do bezpečí, kůži na trh, když stejně byla zima na krku a každý

- *Apologie českých stavů, vydaná v Londýně r. 1619*
- *Апология чешских сословий, изданная в Лондоне в 1619 г.*
- *Die Apologie der böhmischen Stände; herausgegeben 1619 in London*

se těšil na trochu tepla v zimních kvartýrech. A proč by se mělo bojovat před Prahou, městem přece jen opevněným, slušně zásobeným a vytopeným, s nepřítelem, o němž se vědělo, že je vyhladovělý, promrzlý a prakticky odříznutý od svých základů v Bavorsku a Rakousku, muselo být pro vojáky i důstojníky opravdu záhadou.

Takže nemělo ani veliký význam, že v době, kdy se u Hvězdy bojovalo, snažil se marně prorektor Karlova učení M. Fradelius někde u Stříbrné Skalice a Zásmuk popohnat k rychlejšímu postupu uherské pomocné oddíly. Nemělo za této situace význam ani to, že dělá české armády, která chyběla v kvapně vyházených opevněních na svahu Bílé hory, byla i s doprovodným anglo-skotským plukem Grayovým někde mezi Karlštejnem a Prahou a zpozčila se tedy opravdu jenom o několik hodin.

To všechno opravdu nemělo velký smysl. Zprávy o výsledku bitvy vyvolaly po Evropě takový rozruch proto, že všude lidé cítili, že nejde jenom o výsledek srážky mezi rakouským Habsburkem Ferdinandem II. a rebelantskými českými stavy. Konflikt mezi Habsburky a stavovskou společností v Čechách byl jenom vyústěním širších konfliktů. Píše se dnes o krizi evropské společnosti, kterou zahájil půl století předtím odboj nizozemských stavů proti Španělsku a která trvala až do poloviny následujícího 17. století. Český protihabsburský odboj byl pokusem o řešení „české“ sociálně politické krize a na Bílé hoře se podle toho střetly vojenské síly dvou volných mocenských seskupení evropských rozměrů, které se hlásily ke dvěma odlišným životním koncepcím. Jádrem obou koalicí kontinentálního rozsahu tvořilo na jedné straně Svobodné Nizozemí, na druhé Španělsko a nizozemská taktika, praktikovaná Anhaltem a Hohenlohem, se srazila se starší taktikou španělskou, představenou Buquoyem a Tillym. Ale modernější životní styl a modernější taktika, přenesená ze západní Evropy, se nedokázaly ve středoevropském prostředí prosadit, neměly dost předpokladů k uskutečnění, a byly proto poraženy. Španělské a italské *tercios* měly početní převahu, ačkoliv na papíře bylo stavovské vojsko, pokud by mělo k dispozici finanční zdroje Anglie a Nizozemí, daleko silnější a mocnější. Na Bílé hoře tedy nezmohla ani lepší vojenská taktika, ani vyšší románská kultura nad vojáky horšími nebo nad protestantskou kulturou, která byla podle názoru Josefa Pekaře inferiorní.

Ani v 17. století není možné měřit velikost kultury úspěchem na bojišti a spojovat kulturu s tím či oním životním názorem je dnes metodicky nepřijatelné. Ostatně, hranice mezi jazyky a kulturami byly v řadách bělohorských bojovníků důkladně pomíchané a Románi, Germáni a Slované byli zastoupeni na obou stranách. Jazykem vídeňského dvora byla italština a falciť manželé se na pražském Hradě domlouvali mezi sebou francouzsky. Vnášet do této situace strašáka germanizace znamená promítat zpátky do 17. století národnostní konflikty 19. století.

Je ovšem možno zastávat tézi, že Česká válka jakožto součást velkého konfliktu mezi dvěma koncepcemi civilizace, nizozemskou a španělskou, přivedla na bělohorské výšině a pláni proti sobě tváří v tvář zástupce dvou světů. Je ovšem nutno k tomu dodat, že když se dlouhá třicetiletá válka chýlila ke konci, nebyli v řadách vítězů, viděno z historické perspektivy, ani Španělé, ani Nizozemci, nýbrž absolutistická Francie a revoluční a porevoluční Anglie – opravdové velmoci 17.–18. století.

Zbývá ještě zodpovědět poslední otázku: proč bitva na Bílé hoře dopadla právě pro Čechy tak špatně. Právě ze stejného důvodu, ze kterého se jí následujícího roku 1621 dovolávali mluvit o opozice v anglickém parlamentě. Stavovské vládě nechybělo dobrých nápadů, ale ne-

podářilo se jí dosáhnout toho hlavního: aby se totiž konflikt mezi českými zeměmi a rakouskými Habsburky stal v povědomí evropské veřejnosti něčím jiným než událostí lokálního významu. Toho bylo dosaženo teprve pod dojmem katastrofy před Prahou. Pak teprve byli Angličané a Nizozemci, Švédové a Dánové ochotni přispět Čechům, Uhrům a Rakušánům. Ale mezitím francouzská diplomacie neutralizovala pomoc z Německa a anglická působila vyloženě defetisticky. To protivník dovedl své prostředky mobilizovat daleko rychleji a důkladněji; stříbro z Peru, vojáci z Flander, Milánska a Neapolska, vojenské příspěvky katolické římské církve, to byla ta moc, která zvítězila na Bílé hoře a která – a to Fridrich a jeho rádcové nečekali – dokázala v několika následujících týdnech rozložit stavovský odpor na Moravě i ve Slezsku.

Bitva před Prahou, jak byla známá v 17. století, neměla sama o sobě velký význam. Ale v tom, že se v šarvátce srazila dvojí koncepce civilizace, má do dneška svoje místo v dějinách Evropy, ba světa.

Josef Polišenský

8. LISTOPAD 1620 Z HLEDISKA VOJENSKÉ HISTORIE

Po dvouletém nerozhodném zápolení se vojenská situace českého stavovského odboje v roce 1620 značně zhoršila vystoupením Katolické ligy a saského kurfiřta po boku Ferdinanda II. Nebyla však beznadějná. Sasové po opanování lužického Budyšina zatím nic dalšího nepodnikali. Východní bojiště ovládl bezpečně sedmihradský vévoda Gabriel Bethlen, v té době spojenec českých stavů. Jen hlavní stavovská armáda byla nepřátelskou přesilou zatlačena do defenzivy, nikoliv však na zmatený ústup. Po menších srážkách poblíže Písku a Plzně obhájila na přelomu října a listopadu v několika denních krvavých bojích své postavení u Rakovníka a donutila protivníka k dalším zdoluhavým manévřům. Při pokročilé roční době další postup do nitra země, prosazený přes odpor opatrného císařského generála Buquoye bavorským vévodou Maxmiliánem, nebyl bez vážného rizika. Navíc se blížila chvíle, kdy se měl poměr sil obou vojsk zcela vyrovnat. V ne zcela neodůvodněné důvěře ve šťastný obrát sešikovali stavovští generálové 8. listopadu 1620 znovu svoje pluky na Bílé hoře. Hodinová srážka, k níž tam za poledne došlo, učinila konec jejich nadějím.

Podlehl v osudovém střetnutí na Bílé hoře slabší ze dvou tehdejších životních stylů nebo méně odolný ze dvou protikladných kulturních proudů té doby? Neobstál ve zkoušce ohněm málo aktivní kalvínský fatalismus staršího Anhalta proti činorodému odhodlání jeho katolických soupeřů? – Spekulační úvahy tohoto druhu nikam nevedou. Mnoho nám neobjasní ani tradiční výklad, který celé generace historiků přebíraly z pojednání Anhaltova, podle něhož početně slabší, unavené, nedoplatky žoldu a nedostatkem všeho druhu demoralizované stavovské vojsko muselo nutně selhat v boji proti všestranně lépe zabezpečené nepřátelské armádě. Skutečnosti byly jiné, prostší.

Stavovská válečná moc jistě nebyla vzorem dobře spořádané armády. Byla stejně jako vojsko soupeřů věrným odrazem své doby a jejích možností. Krivdili bychom však tehdejšími vojákům, kdybychom je považovali za hordu dobrodruhů, jimž povinnost a kázeň byla pojem zcela neznámým, byt ji chápali případ od případu dosti svérázně. Zmíněná rakovnická epizoda svědčí, že zájem o další válečnou činnost ve službách českých stavů a jejich nového krále neztratili. Nebylo divu. Po dlouhé měsíce zaháleli v polních leženích a větší srážky s nepřítelem byly spíše výjimkou. Přitom si od prosince r. 1619 vymohli –

nejčastěji pod pohrůžkou vzpoury – výplatu neméně než deseti měsíčních žoldů. Po přesunu do nitra Čech bylo zvlášť dobře postaráno i o jejich pravidelné zásobování. A byly to znovu peníze, které se právě v osudových listopadových dnech staly středem jejich pozornosti. V ležení u Rakovníka bylo totiž zahájeno jednání s hlavní částí vojska o pololetní obnovu smlouvy. Při té příležitosti chtěli komisaři vlády a českých stavů zaplatit vojákům na vrub prošlých pohledávek i nových náležitostí jeden měsíční žold v penězích a druhý v oděvech, výzbroji a jiných potřebách. Vojsko však požadovalo čtyři, a to v hotových penězích. Jak toto tehdy obvyklé smlouvání dále probíhalo, není přesně známo. Poslední instrukce pro komisaře, koncipovaná 5. listopadu, nabízela kompromis; ve lhůtě pěti neděl tři měsíční žoldy. Dva podle původní nabídky a třetí v klenotech a zlomkovém stříbre. Průběh bělohorské srážky nasvědčuje, že se komisaři se zástupci vojska nedohodli.

Ještě dopoledne se však zdálo, že je všechno v nejlepším pořádku. Exponované levé křídlo sestavy zesílilo odpočaté praporece nejstaršího, a tudíž i nejváženějšího Thurnova pluku, který sem byl přivezen z Prahy. Nepřítel se zatím zdržoval mimo účinný dostřel stavovských děl a jeho velitelé se zdoluhavě dohadovali o dalších krocích. Posléze byl přijat kompromis mezi stanoviskem Buquoye, který se chtěl vyhnout bitvě dalším manévrováním, a Maxmiliánem, který chtěl české tažení za každou cenu ukončit: vyzkoušet „velkou šarvátku“ pevnost postavení stavovské armády.

Krátce potom zahájily spojené armády postup. Bavoři byli zastaveni dělostřeleckou palbou a nájezdy stavovských rejtářů. Na levém křídle však došlo záhy k rozhodujícímu obratu. Když zkušební žoldnéři Thurnova pluku, najatí v pražských ulicích hned v prvních dnech stavovského odboje, nahlédli, že úder císařských bude platit především jim, opustili bez boje své nebezpečné postavení. Jejich příkladu postupně následovali i ostatní. Jen jízda mladšího Anhalta, vytvořená nedávno předtím sloučením dvou starších českých pluků, a část jednotek, placených moravskými a slezskými stavy, projevila více stálosti.

Revolta stavovských žoldnéřů na bitevní čáře ovšem neznamenal, že za přiměřenějších podmínek neholdají dále bojovat. V ulicích města pak skutečně po celou noc již opět v náležité kázní očekávali další rozkazy. Z ryze vojenského hlediska byla totiž snaha postavit se nepříteli před městskými hradbami hazardní, až nesmyslná. Za normálních okolností by se o nic podobného nepokusil ani docela podprůměrný generál. Avšak v listopadu 1620 okolnosti již normální nebyly. Rádci Bedřicha Falckého pomýšleli v té době již více na obranu jeho ohrožených rodových držav v Porýní a jeho pražská vláda neměla peníze ani na slibovanou výplatu vojska. Nedostávalo se střeliva a prázdnotou zel i pražský proviantní sklad. Naděje na vydatnou a pohotovou pomoc ze zahraničí nebyla a úplně se zhroutil i domácí úvér vlády, která nebyla již schopna vynutit ani placení sněmem schválených berní.

V této situaci mohla válečná rada Bedřicha Falckého jenom konstatovat, že další vojenský odpor v Čechách není možný. Stavovská armáda, která na Bílé hoře zanechala jen několik set padlých, se proto dalších rozkazů nedočkala. Po odchodu Bedřicha Falckého a hlavních předáků stavovského odboje do Slezska došlo i k postupné kapitulaci české stavovské opozice. Teprve nyní si také velitelé nepřátelských armád začali uvědomovat skutečný rozsah svého náhodného úspěchu. Také teprve po několika dnech, když se nová situace začala rýsovat zřetelněji, rozeslali první zprávy o velikém vítězství. A mohli přehánět směle, neboť již neexistovala moc, která by je usvědčila ze lži. Stavovské vojsko, ponechané svými veliteli osudu, se totiž v prvních pobělohorských dnech rozpadlo.

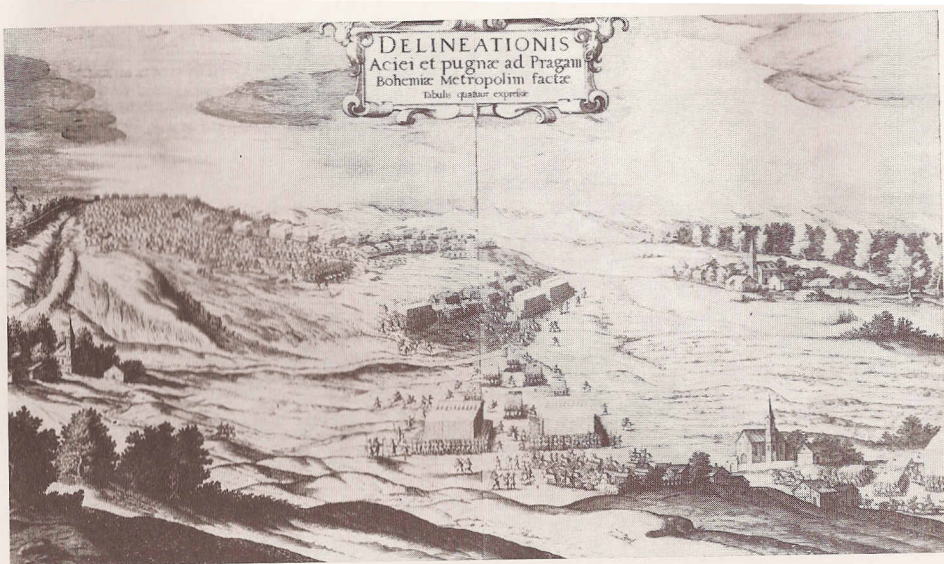
Stanislav Pánek

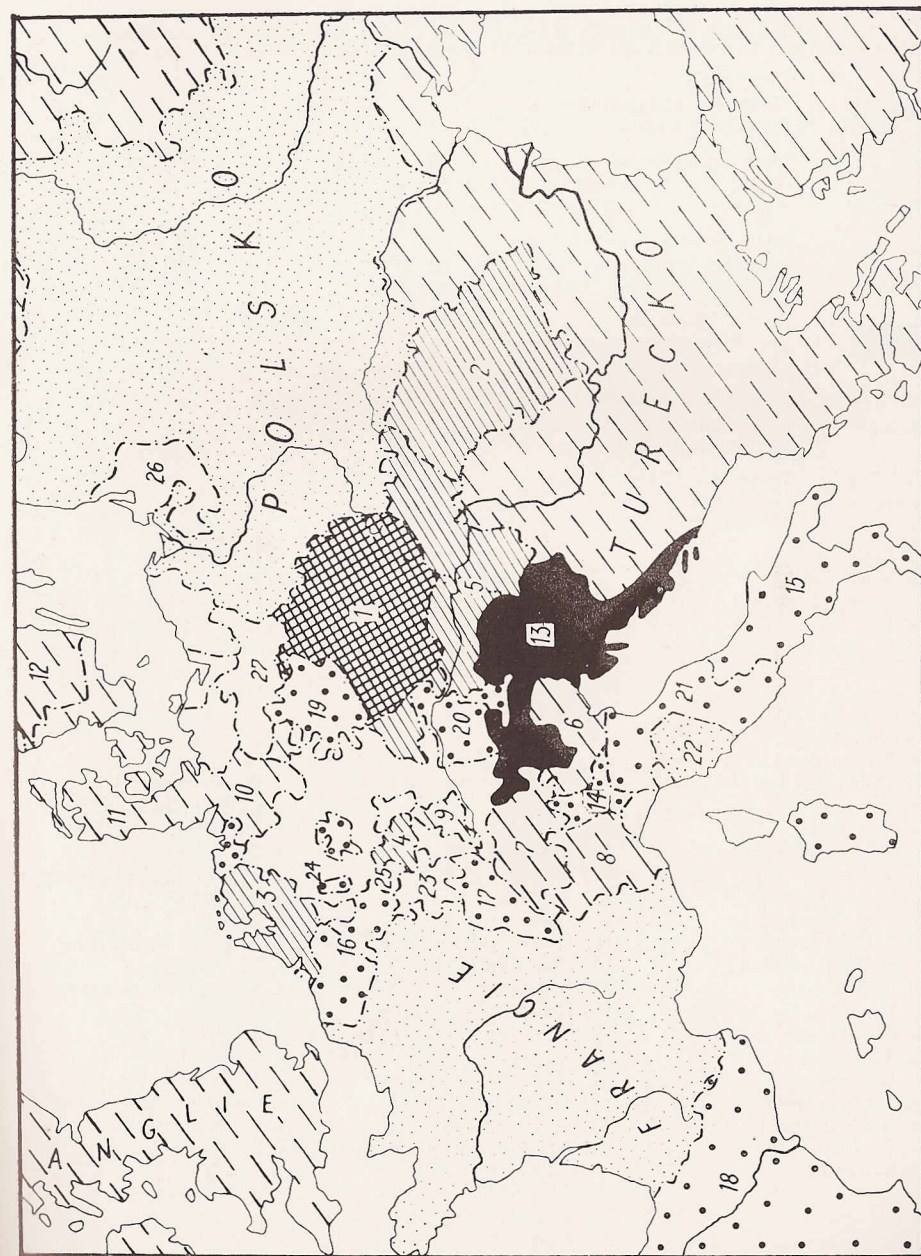
- Bitva na Bílé hoře – 3. fáze: začátek boje (dobová rytina R. Sadelera)
- Битва на Белой Горе – 3-фазис: начало сражения (гравюра Р. Саделера)
- Die Schlacht am Weißen Berg – 3. Phase: Beginn des Kampfes (zeitgenössischer Kupferstich von R. Sadeler)

- Bitva na Bílé hoře – 4. fáze: útek českých vojsk (dobová rytina R. Sadelera)
- Битва на Белой Горе – 4-фазис: бегство чешских войск (гравюра Р. Саделера)
- Die Schlacht am Weißen Berg – 4. Phase: Flucht des tschechischen Heeres (zeitgenössischer Kupferstich von R. Sadeler)

- Bitva na Bílé hoře — 1. fáze: ranní střetnutí s nepřítelem u mostu pod Hvězdou (dobová rytina R. Sadeler)
- Битва на Белой горе — 1-й фазис: встреча с неприятелем утром около моста под Звездой (гравюра Р. Саделера)
- Die Schlacht am Weißen Berg — 1. Phase: Zusammenstoß mit dem Feind am Morgen an der Brücke unter dem Sternschloß (zeitgenössischer Kupferstich von R. Sadeler)
- Bitva na Bílé hoře — 2. fáze: postavení vojsk před bojem (dobová rytina R. Sadeler)
- Битва на Белой горе — 2-й фазис: расположение войск перед сражением (гравюра Р. Саделера)
- Die Schlacht am Weißen Berg — 2. Phase: Aufstellung der Heere vor dem Kampf (zeitgenössischer Kupferstich von R. Sadeler)

MOCENSKÉ TÁBORY V EVROPĚ V PŘEDVEČER TRICETILETÉ VÁLKY
 ГРУППИРОВКА СИЛ В ЕВРОПЕ НАКАНУНЕ ТРИДЦАТИЛЕТНЕЙ ВОЙНЫ
 MACHTSPHÄREN IN EUROPA AM VORABEND DES DREISSIGJÄHRIGEN KRIEGES

Český stát -

Чешское государство -
Böhmischer Staat -

spojenci Českého státu

союзники Чешского государства -
Verbündete des Bömischen Staates -

sympatizující s Českým státem -

симпатизирующие Чешскому государству -
Mit dem Böhmischem Staat sympathisierende Staaten -

rakouští Habsburkové -

австрийские Габсбурги -
Österreichische Habsburger -

spojenci Habsburků -

союзники Габсбургов -
Verbündete der Habsburger -

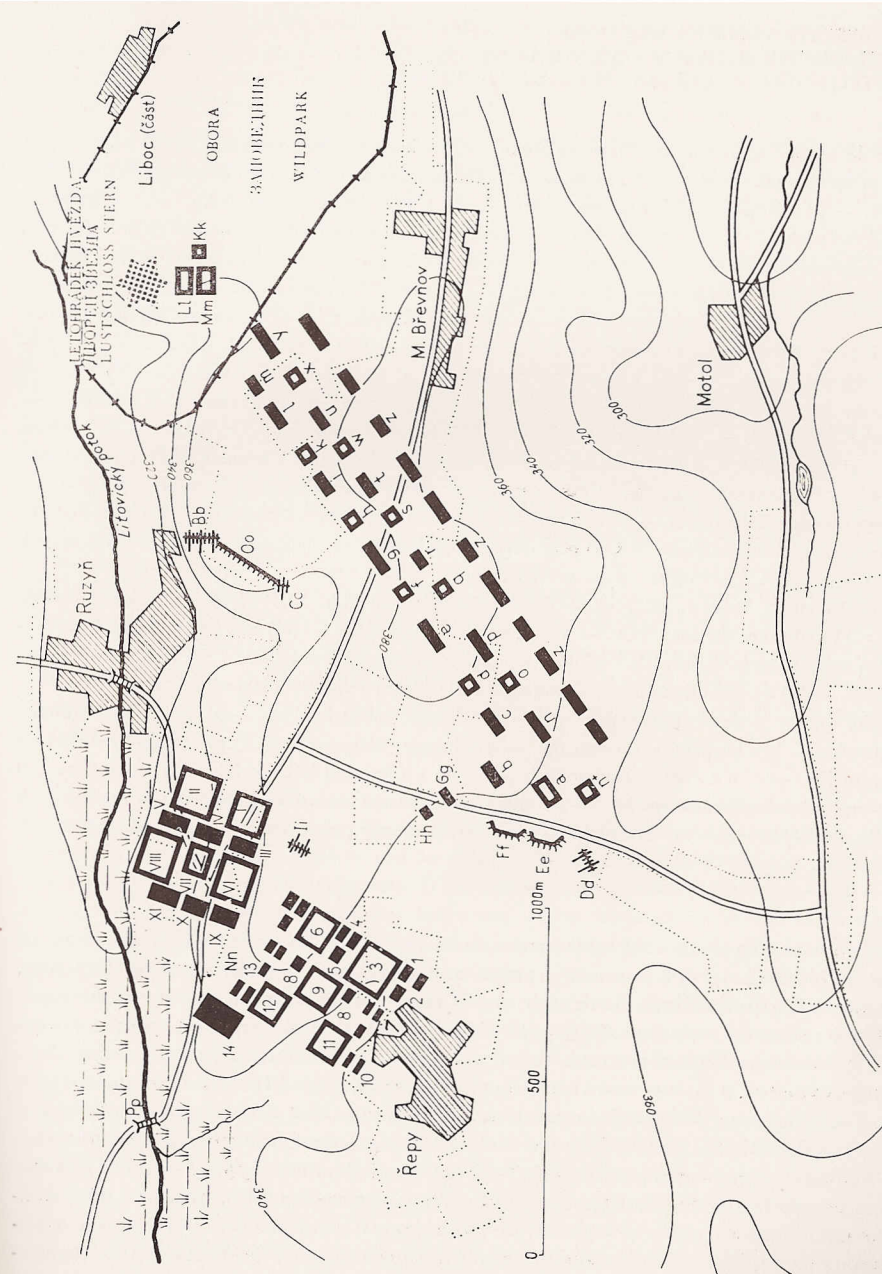
sympatizující s Habsburky -

симпатизирующие Габсбургам -
Mit den Habsburgern sympathisierende Staaten -

1. Český stát
2. Sedmíhradsko
3. Svobod. Nizozemí
4. Falc
5. Konfederace stavů Rakous a Uher
6. Benátsko
7. Švýcarsko
8. Savojsko
9. Württembersko
10. Dolnosaský kraj
11. Dánsko
12. Švédsko
13. Rak. Habsburkové
14. Milánsko
15. Neapolsko
16. Špan. Nizozemí
17. Franche Comté
18. Špan. Habsburkové
19. Sasko
20. Bavorsko
21. Církevní stát
22. Toskánsko
23. Lotrinsko
24. Arcib. kolínské
25. Arcib. trevírské
26. Prusko
27. Braniborsko

1. Чешское государство
2. Трансильвания
3. Своб. Нидерланды
4. Пфальц
5. Конфедерация сословий Австрии и Венгрии
6. Венеция
7. Швейцария
8. Савойя
9. Вюртемберг
10. Нижнесаксонская область
11. Дания
12. Швеция
13. Австр. Габсбурги
14. Милан
15. Неаполь
16. Испан. Нидерланды
17. Свободное графство Бургундское
18. Испан. Габсбурги
19. Саксония
20. Бавария
21. Папская область
22. Тоскана
23. Лотарингия
24. Архиепископство Коллинское
25. Архиепископство Тревирское
26. Пруссия
27. Бранденбург

1. Böhmischer Staat
2. Siebenbürgen
3. Freie Niederlande
4. Pfalz
5. Konföderation der österreichischen und ungarischen Stände
6. Venedig
7. Schweiz
8. Savoyen
9. Württemberg
10. Niedersachsen
11. Dänemark
12. Schweden
13. Österreichische Habsburger
14. Mailand
15. Neapel
16. Spanische Niederlande
17. Franche Comté
18. Spanische Habsburger
19. Sachsen
20. Bayern
21. Kirchenstaat
22. Toskana
23. Lothringen
24. Kölner Erzbistum
25. Erzbistum Trier
26. Preußen
27. Brandenburg

BOJOVÉ SESTAVY VOJSK NA BÍLÉ HOŘE
БОЕВОЙ СОСТАВ ВОЙСК НА БЕЛОЙ ГОРЕ
KAMPFSTELLUNGEN DER HEERE AM WEIßEN BERG

Stavovské vojsko: a) 6 praporců Thurnova pluku. — b) 5 kornet Solmse-Laubacha. — c) 6 kornet pod velením podplukovníka Streifa, z toho 2 z pluku st. Anhalt, 3 zemské hotovosti a 1 tělesné gardy Friedricha Falckého. — d) 4 praporce Hohenlohova pluku. — e) 5 kornet Hohenlohova pluku. — f) 4 praporce Hohenlohova pluku. — g) 8 kornet, z toho 4 hornorakouského Spätha a 4 dolnorakouského Hoffkirchena. — h) 4 praporce Šlikova pluku. — i) 4 kornety Slezanů. — k) 4 praporce Šlikova pluku. — l) 4 kornety Limburg-Styruma. — m) 3 kornety Uhrů. — n) 3—4 praporce Thurnova pluku. — n) 4 kornety Bořity z Budče. — o) 3 praporce Kaplířova pluku. — p) 4 kornety Khainovy. — q) 3 praporce Kaplířova pluku. — r) 4 kornety Bubnovy. — s) 3 praporce Kaplířova pluku. — t) 4 kornety ml. Anhalt. — w) 2 praporce Pechmanova pluku. — u) 4 kornety ml. Anhalt. — x) 3 praporce Pechmanovy. — y) 5 kornet Stubenvollových. — z) 4000 Uhrů, „kteří stáli místo zadního voje bez uspořádání a ve zmatku“. — Bb) baterie o 3 dělech. — Cc) baterie o 1 děle. — Dd) baterie o 2 dělech. — Ee) reduta. — Ff) reduta. — Gg) 3 kornety pluku st. Anhalt, určené ke střelení nepřítele. — Hh) 1 korneta téhož pluku s týmž posláním. — Ii) nepřátelská baterie. — Kk) 1 praporec tělesné gardy Fridricha Falckého. — Ll) 7 praporců sasko-výmarského pluku. — Mm) 7 praporců pluku ml. Anhalt. — Nn) svah k Litovickému potoku, který ráno obsadili ligisté. — Oo) ochranný příkop, který však zůstal nedohotov. — Pp) můstek přes Litovický potok, který ligisté opanovali bez boje. —

Bavoři a Ligisté: I) Bauerův pěší pluk. — II) Floreinvillův pěší pluk. — III) 5 kornet Kratze ze Scharfensteinu. — IV) 5 kornet lotrinské jízdy. — V) 5 kornet Eynetonových. — VI) pěší pluky Sulzův a Haslanův. — VII) Herlibergův pěší pluk. — VIII) pěší pluky Schreitův a Rouvillův. — IX) 5 kornet Pappenheimových. — X) 6 kornet Benninghausenových. — XI) 5 kornet vévody z Herceles. —

Císařské vojsko: 1) 4 kornety Gauchierovy. — 2) 6 kornet Valdštejnových. — 3) pěší pluky Verdugův a Bucquoyův. — 4) 4 kornety de Lacroixovy. — 5) 4 kornety Megauovy. — 6) pěší pluky Breunerův a Tiefenbachův. — 7) 6 kornet Marradasových. — 8) po 2 kornetách Löbelových. — 9) Spinelliho pěší pluk. — 10) 5 kornet Dampierrových. — 11) pěší pluky nassavský a saskolauenburský. — 12) pěší pluk Fuggerův a další blíže neurčený pěší pluk. — 13) 5 kornet vévody toskánského. — 14) polská lehká jízda Rusinovského. —

Vojsko českých saských: a) 6 bataliónů polka Turna. — b) 5 konných oddílů Solmsa-Lauba. — c) 6 konných oddílů pod komandou podplukovníka Štrejfa, v tom čísle 2 oddíly polka Angalta st., 3 oddíly vojska iz vooruzenného naselenia i 1 tělesná gvardia Fridricha Pfalckého. — d) 4 batalióna polka Gogenlo. — e) 5 konných oddílů polka Gogenlo. — f) 4 batalióna polka Gogenlo. — g) 8 konných oddílů, v tom čísle 4 oddíly vrchnenavstrijského Špeta i 4 niženavstrijského Hoffkirchena. — h) 4 batalióna polka Šlika. — i) 4 konných oddíly silizec. — k) 4 batalióna polka Šlika. — l) 4 konných oddíly Limburg-Styruma. — m) 3 konných oddíly vengrov. — n) 3—4 batalióna polka Turna. — n) 4 konných oddíly polka Boržity iz Budče. — o) 3 batalióna polka Kapliřa. — p) 4 konných oddíly polka Kaína. — q) 3 batalióna polka Kapliřa. — r) 4 konných oddíly Jana iz Bubna. — s) 3 batalióna polka Kapliřa. — t) 4 konných oddíly Angalta

ml. — w) 2 batalióna polka Pechmana. — u) 4 konných oddíly Angalta ml. — x) 3 batalióna Pechmana. — y) 5 konných oddílů Štubenfolla. — z) 4000 vengrov, «které stály místo arbergarda v besporjadke i smjatenii». — Bb) Bateria s 3 puškami. — Cc) Bateria s odnoju puškou. — Dd) Bateria s dvuama puškami. — Ee) redut. — Ff) redut. — Gg) 3 konných oddíly polka Angalta st., naznačennye dlia nabludeniia za neprijatelem. — Hh) 1 konný oddíl toho že polka s tem že naznačeniem. — Ii) neprijatel'skaja baterija. — Kk) 1 batalión tělesnoj gvardii Fridricha Pfalckého. — Ll) 7 bataliónů saskonsko-vajmarského polka. — Mm) 7 bataliónů polka Angalta ml. — Nn) Sklon k Litovickému potoku, kotoryj utrom zanijali vojska katoličeskoi Ligi. — Oo) Zashitnyj rov, kotoryj, odnako, ostalsja nedokončennym. — Pp) Mostik čerez Litovickij potok, kotoryj vojska Ligi zanijali bez boja. —

Bavarcy i vojsko katoličeskoi Ligi: I) Pešij polk Bauera. — II) Pešij polk Floreinvilla. — III) 5 konných oddílů Kratca iz Šarfenštejna. — IV) 5 oddílů konnic Lötaringii. — V) 5 konných oddílů Eynetona. — VI) Pešie polki Sulca i Gaslanga. — VII) Pešij polk Gerliberga. — VIII) Pešie polki Šreita i Ruvilla. — IX) 5 konných oddílů polka Pappenгейма. — X) 6 konných oddílů Benninggauzena. — XI) 5 konných oddílů vovody iz Ersele. —

Imperatorskoje vojsko: 1) 4 konných oddíly Goshira. — 2) 6 konných oddílů Valtštajna. — 3) Pešij polk Verduga i Bjuoya. — 4) 4 konných oddíly de Lakrua. — 5) 4 konných oddíly Mego. — 6) Pešie polki Brejvera i Tifeba. — 7) 6 konných oddílů Marradasa. — 8) po 2 konných oddíly Lobela. — 9) Pešij polk Spinelii. — 10) 5 konných oddílů Damie. — 11) Pešie polki nassavskij i saskonsko-lauenburskij. — 12) Pešij polk Fuggera i eše odin, točno ne oboznačennij pešij polk. — 13) 5 konných oddílů vovody toskanského. — 14) Poleskaja lehkaja konnica Rusinovskogo. —

Das Ständeheer: a) 6 Fahnlein des Thurn-Regimentes. — b) 5 Abteilungen Solms-Laubach. — c) 6 Abteilungen unter dem Kommando des Obersten Streif, davon 2 vom Regiment des alten Anhalt, 3 Landesdefensien und 1 Leibgarde Friedrichs von der Pfalz. — d) 4 Fahnlein des Regimentes Hohenlohe. e) 5 Abteilungen des Hohenlohe-Regimentes. f) 4 Fahnlein des Hohenlohe-Regimentes. — g) 8 Abteilungen, davon 4 des oberösterreichischen Späth und 4 des niederösterreichischen Hoffkirchen. — h) 4 Fahnlein des Regimentes Schlick. i) 4 Schlesische Abteilungen k) 4 Fahnlein des Schlick-Regimentes l) 4 Abteilungen Limburg-Styrum. m) 3 Abteilungen Ungarn. — n) 3—4 Fahnlein des Thurn-Regimentes. — n) 4 Abteilungen des Bořita von Budeč. o) 3 Fahnlein des Kapliř-Regimentes. p) 4 Abteilungen Khains. — q) 3 Fahnlein des Kapliř-Regimentes. — r) 4 Abteilungen Bubnas. — s) 3 Fahnlein des Kapliř-Regimentes. — t) 4 Abteilungen des jungen Anhalt — w) 2 Fahnlein des Pechmann-Regimentes. — u) 4 Abteilungen des jungen Anhalt. — x) 3 Fahnlein Pechmanns. — y) 5 Abteilungen Stubenvolles. — z) 4000 Ungarn, „die anstatt der Nachhut ohne Ordnung und verwirrt standen“. —

Bb) Batterie zu je drei Geschützen. — Cc) Batterie mit einem Geschütz. — Dd) Batterie mit 2 Geschützen. Ee) Redoute. Ff) Redoute. — Gg) 3 Abteilungen vom Regiment des alten Anhalt, zur Bewachung des Feindes bestimmt. — Hh) 1 Abteilung desselben Regiments mit der gleichen Bestimmung. — Ii) Feindliche Batterie. — Kk) 1 Fahnlein der Leibwache Friedrichs von der Pfalz. Ll) 7 Abteilungen des sächsisch-weimarschen Regiments. — Mm) 7 Abteilungen vom Regiment des jüngeren Anhalt. — Nn) Hang zum

Litovicer Bach, der am Morgen von den Ligisten besetzt wurde. — Oo) Unvollendeter Schutzgraben. — Pp) Brücke über den Litovicer Bach, die von den Ligisten kampfflos beherrscht wurde.

Bayern und Ligisten: I) Bauers Infanterieregiment. — II) Floreinvills Infanterieregiment. — III) 5 Abteilungen des Kratz von Scharfenstein. — IV) 5 Abteilungen lothringischer Kavallerie. — V) Abteilungen Eynetons. — VI) Infanterieregimenter Sulz und Haslang. — VII) Herlibergs Infanterieregiment. — VIII) Schreits und Rouvills Infanterieregimenter. — IX) 5 Abteilungen Pappenheimer. — X) 6 Abteilungen Benninghausens. — XI) 5 Abteilungen des Herzogs von Hercelles.

Die kaiserliche Armee: 1) 4 Abteilungen Gauchieros. — 2) 6 Abteilungen Wallensteins. — 3) Infanterieregimente Verdugos und Buquoys. — 4) 4 Abteilungen de Lacroix'. — 5) 4 Abteilungen Megaus. — 6) Infanterieregimente Breuners und Tiefenbachs. — 7) 6 Abteilungen Marradas. — 8) Je 2 Abteilungen Löbels. — 9) Infanterieregiment Spinellis. — 10) 5 Abteilungen Dampierres. — 11) Nassauer und sächsischlauenburger Infanterieregimenter. — 12) Fuggers Infanterieregiment und ein nicht näher bezeichnetes Infanterieregiment. — 13) 5 Abteilungen des Herzogs von Toskana. — 14) Polnische leichte Kavallerie Rusinowskis.

Původní zástavba
Первоначальные
поселки
Damalige besiedelte Orte

Dnešní zástavba
Новые населенные части
города
Heutige besiedelte Orte